

ΜΕΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

I

Φ. 10. 5-11

αὔξ. ἀριθ. 99

Τὴν Ὑμετέραν Εὐεργετικωτάτην Παναγιότητα¹
ταπεινῶς προσκυνῶ εὐλαβῶς τὴν Παναγίαν Α. δεξιάν
Κατασπάζομαι

Διαμείνας ἐν Λειβαδίῳ² ἐπίτινας ἡμέρας μετέβην ἐκεῖθεν διὰ τῶν παναγιῶν εὐχῶν τῆς τρισεβάστου μοι Παναγιότητος³ εἰς Ἄρδαμέριον⁴, ἔνθα εἶδον πολλὰ ἴχνη ἀρχαιότητος μαρτυροῦντα ὅτι τό δυστυχές ἐκεῖνο σήμερον χωρίον ἤκμασε ποτέ καὶ μουσοτραφεῖς ἄνδρες ὑπῆρξαν, ὡς ἔκ τινων ἐπιγραφῶν, ἅς περ ἐπὶ μαρμαρίνων στυλῶν εἶδον, ἐξάγεται. Κιονόκρανα ἐκ σουμακί κατακερματισμένα κατάκεινται ἤδη χαμαὶ κατεφρονημένα ἐνῶ ἠδύναντο νά χρησιμεύσωσι. Τό ἀνώμαλον καὶ ἀπόκρημον τοῦ τόπου κινεῖ τὴν περιέργειαν τοῦ θεατοῦ πῶς τοιαῦτα βάρη ἀνεβίβαζον καὶ πόθεν μετέφερον αὐτά καὶ ἐτοποθέτουν ἐκεῖ. Οἱ κίονες εἰκάζω ὅτι ἐχρησίμευον βραδύτερον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν, ἣτις ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς ἰδίας περιοχῆς, ὡς χωρικός τις εἶπέ μοι, διότι προὔλαβε τὴν σειρὰν τῶν δωματίων ἐστρωμένων ἐκ Μωσαϊκοῦ ἐδάφους, οὕτινος λείψανα εἶδον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἐκκλησίας κειμένης ἐπὶ τινος λόφου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου, ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τῆς Ἐκκλησίας σώζονται τρεῖς τάφοι Ἀρχιερέων ὑπόγειοι κατερχόμενοι διὰ κλιμάκων καὶ ἔχοντες ἔδρας ἐσκαμμένας ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ λείψανα ἔκειντο. Ἐζήτησα μὲν ἐπιγραφάς, ἀλλὰ δέν εὔρον, οὔτε πότε ἡ ἐκκλησία ἐκδομήθη, διότι κατεστράφη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀνωκοδομήθη μὲν ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελιῶν καὶ μετὰ θόλου, ἀλλ' οἱ βάνασοι ἐκεῖνοι τεχνῖται ἔθραυον τοὺς ἀξιοπεριέργους ἐκείνους κίονας καὶ τοὺς ἔθετον ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀντὶ προστύχων λίθων. Οἱ χωρικοί εἶπόν μοι ὅτι ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀνακαλύπτουσι διάφορα θεμέλια παχυτάτων τειχῶν ἀγάλματα καὶ διάφορα νομίσματα χάλκινά τε καὶ χρυσά τὰ χάλκινα εἶνε Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὡς εἶδόν τινα, τὰ χρυσά δὲ δέν ἠδυνήθη, διότι οἱ πονηροὶ χωρικοὶ ἐφοβήθησαν μὴ κατακρατήσω...

Ἐξ Ἄρδαμερίου σήμερον μετέβην ἐνταῦθα, ἔνθα εὔρον ἐκκλησίαν ἀρχαιοτάτην ἔχουσαν τὸν ρυθμὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Μονῆς τῶν Βλατέων⁵. Ἀμφότερα δὲ τὰ χωρία τό τε Ἄρδαμέριον καὶ ἡ Περιστέρα⁶ καταπιέζονται καὶ

I

και διαφορα τομίσματα χαρμιά γε και χρυσά γε
χαρμιά επί Ρωμαίων εσοχῆς ἀ εἰδὸς ἑτα, εἰ χρυσά
δὲ δὲκ ἡδιστότης, δὲ δὲ οἱ ὠμοτοὶ χαρμιοὶ ἰσοβάδισαν μὴ
ποταμοαγῆτω. . . .

Ἐξ Ἀρδαμειῶν σήμερον μὲν ἐπιτοῦδα ἴνδα ἐπὶ
ἐπισημοῦν ἀρχαιογῶν ἔχουσαν γὰρ ἑνὸν τῶ ἐπισημοῦν
ἐπὶ Ἄσπης γὰρ Ἰθακίαν. Ἀμφότερα δὲ τὰ χαρμιά γε τε ἰσοδομῆ-
ρισαν καὶ ἡ Περικλειῶν μαγαζιφόρων καὶ θαλασσιφόρων ἐπι-
ρανηνικῶν ἀπὸ γὰρ Ὀδυσσεῦς παρασκευαστῆς γὰρ ἐπι-
ρανηνικῶν Ἀποστολαφῶν καὶ μαγαζιφόρων καὶ ἑπὶ τῶν διοί-
κων τῶν θεοπροφητῶν ἰσοδομῆτων. ἴνδα ἑπιτοῦδα ἡ τομίσμα-
τος μοι Παναγιώτης γὰρ δὲ τῆς γαμψιότητος ἴνδα ἐπιτοῦδα
οὐδὲ οἱ ἑπὶ τῶν καὶ ἀποδοῦναι καὶ γὰρ γὰρ αἰτῶν, ἀπὸ
ἀεραῖ ἴσους γὰρ ἰσοδομῶν τῶν χριστιανῶν, μετῴντι ἐπισημοῦν
καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιτοῦδα, οἰστῆς δὲ τῶν ἐπιτοῦν ἰσοδομῶν, γὰρ αἰ-
χίνοι καὶ ἰσοδομῶν γὰρ ὠμῶν. Οἱ ἀπὸ οὐδὲ, Ὀδυσσεῦς
καὶ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν ἐπιτοῦδα, ἴνδα γὰρ ἐπιτοῦδα αἰτῶν
θεοπροφητῶν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ τῶν αἰτῶν ἐπιτοῦδα
ἀποδοῦναι καὶ δὲ τῶν μαγαζιφόρων, ἀπὸ τῶν δὲ
γὰρ ἴνδα ἀπὸ τῶν καὶ ἀπὸ τῶν χριστιανῶν, καὶ μετῴντι
ἴνδα, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν μαγαζιφόρων.

Ἐπὶ τῶν διατῶν ἐπισημοῦν ἀπὸ τῶν καὶ
τῶν Παναγιῶν δὲ τῆς εἰσῆς καὶ ἐπιτοῦδα.

Ἐπὶ τῶν 11 Μαΐου 1876

τῶν ἐπιτοῦδα μοι Παναγιῶν ἐπὶ τῶν ἀπὸ τῶν
καὶ ἐπιτοῦδα καὶ ἐπιτοῦδα ἐπὶ τῶν.

+ ὁ Ἀρδαμειῶν Παναγιῶν.

βασανίζονται τυραννικώτατα από τούς Ὀθωμανούς παρακειμένης τινός συνοικίας Μπουρναζλούδης⁷ καλουμένης καί ὑπό τήν διοίκειν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπαγομένης. Ἄν ἐγκρίνη ἡ τρισέβαστός μοι Παναγιότης νά δώσῃ τακρίριόν τι ἵνα περιορισθῶσιν οὔτοι οἱ τύραννοι καί περιορίσωσι καί τά ζῶα αὐτῶν, ἅπερ ἀφανίζουσι τῶν (sic) ἰδρῶτα τῶν χριστιανῶν, μεγίστην εὐεργεσίαν θά πράξῃ εἰς τούτους, οἵτινες δίκην εἰλότων (sic) κύπτουσι τόν αὐχένα καί ὑποφέρουσι τά πάνδεινα. Οἱ ἄγριοι οὔτοι Ὀθωμανοί ζῶντες μόνον ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, ὅλα τά κτήνη αὐτῶν βόσκουσι ἐν τῷ τῶν χριστιανῶν τόπῳ, ἐνῶ αὐτοί κέκτηνται περισσότερον καί διά νομήν καταλληλότερον, πράττουσι δέ τοῦτο ἵνα ἀδικῶσι τούς ταλαιπώρους χριστιανούς, καί μάλιστα ἤδη, οὓς ἀναφανδόν ἀπειλοῦσιν ὅτι θά κατασφάξωσιν.

Ἐπί τούτοις διατελῶ ἐπικαλούμενος ἄρωγούς μοι τάς Παναγίας Αὐτῆς εὐχάς καί εὐλογίας.

Ἐν Περιστερᾷ τῇ 12 Μαΐου Ἰωσοστ' (1876)⁸

τῆς τρισεβάστου μοι Παναγιότητος ὑποκλινῆς θεράπων
καί ἐλάχιστος κατά πνεῦμα υἱός Αὐτῆς

† ὁ Ἄρδαμερίου Κωνσταντῖος⁹

Σημειώσεις

1. Ο Ἰωακείμ ἀρχιεράτευσε στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης ἀπό τις 9 Ἰανουαρίου του 1874 μέχρι τις 4 Οκτωβρίου του 1878. Για τὸ ἔργο του Ἰωακείμ ὡς μητροπολίτη Θεσσαλονίκης βλ. τὸ βιβλίο τῶν Αθανασίου Καραθανάση-συνεργασία ἀρχιμ. Γεωργίου Τριανταφυλλίδη, *Ἰωακείμ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία του 1874-1876*, ἐκδοτικός οἶκος ἀδελφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002. Τὸν Φεβρουάριο του 2012 πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὴ Φιλόπτωχο Ἀδελφότητα Ἀνδρῶν Θεσσαλονίκης καὶ τὸν δῆμο Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α.Θ.Π., τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, ἐπιστημονικὸ συνέδριο με θέμα: *Ἰωακείμ Γ' ὁ Μεγαλοπρεπής. Ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Θεσσαλονίκη 3-5 Φεβρουαρίου 2012. Βλ. σχετικὰ τὸν τόμο *Περίληψεων* τῶν εἴκοσι εἰσηγήσεων. Βιβλιογραφία συγκεντρωμένη γιὰ τὸν Ἰωακείμ Γ' ὡς οἰκουμενικὸ πατριάρχη παραθέτει ὁ Ἀπόστολος Αθ. Γλαβίνας, Ἐπιστολὲς ἀφοσίωσης πρὸς τὸν πατριάρχη Ἰωακείμ Γ', [Σύνδεσμος τῶν ἐν Ἀθῆναις Μεγαλοσχιολιτῶν], *Ἀνθηφόρος μητροπολίτου Δέρκων Κωνσταντίνου. Πεντηκονταετία προσφοράς στὴν Ἐκκλησία 1950-2000*, Ἀθήνα 2001, 199-225 καὶ στὸν τόμο που ἐξέδωσε ὡς *Πατριαρχικὰ Ἀνάλεκτα*, Θεσσαλονίκη

- 2002, 145-161, κυρίως 145-147. Σημαντική επίσης είναι η εργασία που εκπόνησε ο Αρσένιος Αρσενάκης, *Ο Ιωακείμ ο Γ΄ ως αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως κατά τη δεύτερη πατριαρχία του (1901-1912)*, (ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία, η οποία υποβλήθηκε στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη 2006. Διδακτορική διατριβή για τον Ιωακείμ ως μητροπολίτη Θεσσαλονίκης εκπόνησε ο Αθανάσιος Τζιερτζής στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ., καρπός της οποίας υπήρξε το άρθρο του: Εκπαιδευτικά δρώμενα στη Μακεδονία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα: η αγωνία και η μέριμνα του Ιωακείμ Γ΄ ως μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1874-1878) για την παιδεία του Γένους πριν την επιλογή του στον Πατριαρχικό Θρόνο, στο Πανελλήνιο Συνέδριο «*Διδασκαλεία: παρελθόν, παρόν και μέλλον*» (Αλεξανδρούπολη, 29-30 Μαΐου 2009, Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2011, 395-409.
2. Το Λειβάδι ή Λιβάδι είναι χωριό που ανήκει στον δήμο Βασιλικών του νομού Θεσσαλονίκης, στα όρια του νομού Χαλκιδικής. Βλ. γι' αυτό Κλεάνθης Βενετόπουλος, *Τόπος καταγωγής Λιβάδι Χαλκιδικής*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.
 3. Ενδεικτικά για τον τίτλο αυτό του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης βλ. Αθανάσιος Χ. Μπουτούρας, *Περί της επωνυμίας Παναγιώτατος του μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 2 (1918), 405-410· ο ίδιος, *Περί του πάλαι πατριαρχικού αξιώματος του μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ΓΠ*, 4 (1920), 43-50. Γενικά για τον τίτλο *Παναγιώτατος* βλ. Θεόφιλος Σιμόπουλος (Αρχιμ.), *Ο τίτλος Παναγιώτατος*, Αθήνα 1964.
 4. Χωριό στον σημερινό νομό Θεσσαλονίκης, υπήρξε έδρα επισκοπής. Πρόκειται για τα Έρκουλα ή Ερκούλιον (ρωμαϊκή ονομασία του Αρδαμερίου), την πρώτη έδρα μέχρι τον 16^ο αιώνα της ομώνυμης επισκοπής (μετέπειτα η έδρα μεταφέρθηκε στη Γαλάτιστα), η οποία υπάρχει από τον 10^ο αιώνα. Βλ. γι' αυτήν Γλαβίνας, Αρχιερείς της επισκοπής Αρδαμερίου, *Μακεδονικά* 20 (1980) 9-10. Περισσότερα γι' αυτή βλ. Αστέριος Καραμπατάκης, *Το αρχείο της επισκοπής Αρδαμερίου*, Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκη 2003. Όπως ο επίσκοπος Κωνσταντίνος γράφει στην επιστολή του, οι αγρότες του Αρδαμερίου ανακαλύπτουν χάλκινα και χρυσά νομίσματα της ρωμαϊκής περιόδου στους αγρούς τους.
 5. Για το μοναστήρι των Βλατάδων βλ. την παλαιότερη μονογραφία του Γεωργίου Α. Στογιόγλου, *Μοναστήρια της Μακεδονίας. Α΄ Μοναστήρια της Θεσσαλονίκης*, εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, (ανατύπωση), Θεσσαλονίκη 1990 [*Η εν Θεσσαλονίκη πατριαρχική μονή των Βλατάδων*, Ανάλεκτα Βλατάδων 12, Θεσσαλονίκη 1971] και από τα νεότερα τα Πρακτικά του Θ' Επιστημονικού Συμποσίου Χριστιανική Θεσσαλονίκη: *Η ιερά βασιλική, πατριαρχική και σταυροπηγιακή μονή Βλατάδων*, ΙΜΒ, 12-14 Οκτωβρίου 1995, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005. Από τις πιο πρόσφατες αναφορές, σχετιζόμενη με το καθολικό της μονής, είναι του Γεωργίου Φουστέρη, *Αναζητώντας τους ζωγράφους του καθολικού της μονής Βλατάδων*, 29^ο ΣΒΜΑΤ *Περιλήψεις εισηγήσεων και ανακοινώσεων*, Αθήνα 2009, 126-127.

6. Χωριό στον σημερινό νομό Θεσσαλονίκης. Βλ. σχετικά Ε. Τσομίδης, *Περιστερά. Ιστορία-Λαογραφία*, Θεσσαλονίκη χ.χ.: Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος, *Περιστερά. Ο ορεινός οικισμός του Χορτιάτη και ο ναός του αγίου Ανδρέα. Μελέτη συντήρησης και αποκατάστασης του καθολικού της μονής και προτάσεις για την αναβίωση της παραδοσιακής κατοικίας*, Θεσσαλονίκη 1986. Περισσότερα για τη μονή βλ. Ελένη Δημ. Κατή, *Η ιστορία της ιεράς μονής Αγίου Ανδρέα Περιστεράς*, (διπλωματική εργασία, η οποία υποβλήθηκε στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ.), Θεσσαλονίκη 1997.
7. Σύμφωνα με την Κατή, *Η ιστορία*, 53-54 υποσ. 117, κατά πάσα πιθανότητα η *Μπουρναζλούδα* ταυτίζεται με τη μουσουλμανική συνοικία *Purnazli*, η οποία ανήκε στον ναχιγιέ Καλαμαριάς και βρισκόταν κοντά στην Περιστερά, με το σημερινό τοπωνύμιο *Πουρναροχώρι*.
8. Την επιστολή δημοσιεύει αποσπασματικά η Κατή, *Η ιστορία*, 53.
9. Ο Κωνστάντιος Ματουλόπουλος αρχιεράτευσε στην Επισκοπή Αρδαμερίου από τον Μάρτιο του 1876 μέχρι τις 29 Ιουλίου του 1889. Βλ. γι' αυτόν Απόστολος Αθ. Γλαβίνας, Αρχιερείς της επισκοπής Αρδαμερίου, *Μακεδονικά*, 20 (1980), 9-29, κυρίως 25. Ο Ευγένιος Κωσταρίδης (αρχιμ.), *Η σύγχρονος ελληνική Εκκλησία. Αι υπηρεσίες της Εκκλησίας προς το έθνος κατά την λήξαν εκατονταετηρίδα 1821-1921*, Αθήναι 1921, 215-217, κυρίως 217, γράφει: *Ἐποίμανε τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν* (ενν. την Επισκοπή Αρδαμερίου), *ἐπὶ 14 συναπτὰ ἔτη ἀναπτύξας μεγίστην διοικητικὴν ἰκανότητα, ὄξυδέρκειαν καὶ πολιτικὴν εὐστροφίαν, ὅποτε καὶ προήχθη ἔναντι τῶν πολυτίμων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν Μητρόπολιν Σερβίων καὶ Κοζάνης*. Περισσότερα για τον Κωνστάντιο Ματουλόπουλο, μετέπειτα Δρυϊνουπόλεως (30 Απριλίου 1892) και τέλος Σερβίων και Κοζάνης (31 Μαΐου 1894), βλ. Ηλίας Κ. Λαμπρέτσας, *Ο μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης Κωνστάντιος Ματουλόπουλος (1841-1910)*, Ινστιτούτο βιβλίου και ανάγνωσης, Κοζάνη 1997.